

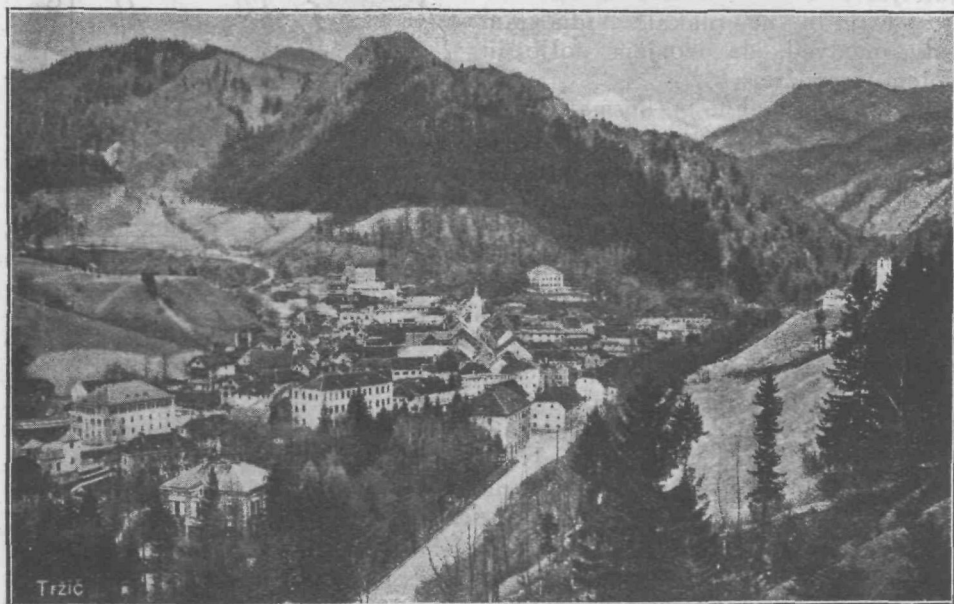
† Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

17. Tržič.

(525 m, 3100 prebivalcev.)

Tržič leži ob državni Ljubeljski cesti, ki pelje iz Ljubljane v Kranj čez Ljubelj na Koroško. Takoj za Križi pred Tržičem se začno gore pomikati skupaj. Z ravnega polja dosepeš v ozko sotesko, kjer bi človek pričakoval kak samotni, zapuščen kot. Pa kakšno presenečenje, ko ugledaš pred seboj množico hiš s prav mestno podobo! To je Tržič, gorenjski trg. Znan je ne samo zaradi krepke individualnosti svojih prebivalcev, temveč tudi zaradi cvetoče obrtnije. Tržiška govoricca — kdo je ne pozna? Pristnega Tržičana na mah spoznaš iz govorjenja, kakor se tudi Kropar in Železnikar ne moreta zatajiti.

Tržič.

Raztegnjen je Tržič ob koncu dveh dolin, Spodnje in Šentanske, iz katerih pritekata Tržiška Bistrica in Moščenik. Tržiška Bistrica se izliva v Savo južno od Podnarta. Izvira pa ob pobočju Košute ter ima več slapov, med katerimi je najlepši pri Dolžanovem mostu (Vražjem mostu) v Bistriških tesneh. Dolžanov most je prirodna znamenitost. Pri Tržiču se izteka v Bistrico Moščenik in blizu tam tudi Lomščica. Združena vodna moč zadostuje za vsa podjetja v trgu.

V Tržiču izdelujejo železnino, usnje, črevlje in volnenino. V Tržiču je predilnica in mnogo vodnih žag. Domačo obrt so v novejšem času zelo izpodrinile tovarne. Mesto prejšnjih mojstrov so zasedle tovarne in mesto rokodelcev tovarniški delavci. Poročilo iz l. 1856. pravi: V Tržiču cvete

¹ Novice 1856. 55.

železarstvo. Izdelujejo se sekire, kose, pile. Tržičani izdelujejo usnje in usnjarske izdelke. Tu žive pletarji, čevljarji, glavnikarji in barvarji.¹ Zdaj so v Tržiču velike čevljarske tovarne: Mally-Demberger, Müller-Göcken, Peko. Na Vojah, kjer je bilo prej rodovitno polje, je zdaj predilnica in tkalnica za bombaž; na Slapu, kjer so se prej izdelovali jekleni predmeti, je papirnica. Obrtno gibanje in tudi življenje Tržičanov je nova obrtna struja močno spremenila. Res so tovarne k razvoju Tržiča samega veliko pripomogle, toda velika obrt je požrla »malega obrtnika« in starega zadovoljnega Tržičana, kakršen je nastopal pred dobrim pol stoletjem. Domači pesnik tržiški, Adalbert Kurnik (1826—1886), nam je pokazal, kako je živel »Zadovoljni Tržičan«² v starih dobrih časih:

Sem Tržičan	Vname se ples,
daleč poznan,	jaz sem vmes,
delam in pojem,	sučem dekleta
rad se štemam.	bistrih oces.

Mi diši jed,	Kdor me pozna,
kaša, podmet,	rad me ima,
žganci in krapi,	bodi drugodi
tudi trajet.	ali doma.

Štruklje rad jem,	Ko gnezdo ptič.
Vince pijem,	ljubim Tržič,
k mamki bržanki	kjer se zdeluje
najrajše grem.	kosa, mešič.

Kjer diši kljun,	Da sem le zdrav,
purman, kapun,	vse mi gre prav.
srna, bržole,	Bog daj, da srečno
nisem begun.	smrt bi prestav.

Posebno važnih pisem Tržič nima. Leta 1537. trdi³ rodovina Paradajzerjeva, ki je gospodovala v gradu »Neuhaus«, da se je po njih zaslugi povzdignil Tržič iz navadne vasi do časti in pravic trga.⁴ Potem trdita obe rodovini, Paradajzerji in Lambergi (lastniki Gutenberga), da je prejel Tržič posebne pravice od cesarja Friderika III. kmalu po l. 1462. Tega leta so uporni Dunajčani potegnili z Albrehtom VI. in oblegali cesarja Friderika III. na Dunaju. Oblege in posledic so cesarja med drugim rešili tudi kranjski vitezi, med katerimi nahajamo tudi plemiča iz Tržiča, Paradajzerja in Lamberga. Drugo leto je cesar plemstvo v zahvalo odlikoval. Mogoče je res tudi Tržiču naklonil kako milost. Tržnih pravic in časti trga Tržiču pa ob tej priliki ni dal, ker vse to je užival Tržič že prej. Za časa oglejskega očaka Gregorja de Montelungo (1251—1269) je podaril koroški vojvoda Ulrik III. (1256—1269) l. 1261. trg na Ljubelju stiškemu samostanu, da bi imeli menihi večje dohodke in laže skrbeli za popotnike in reveže. Listina imenuje Tržič »Forum in Lubellino«. Leta 1520 se omenja že oppidum novum (novo mesto). Tega leta je namreč prodal Konrad z Iga v imenu Reutenburžanov stiškim menihom hišo v novem trgu, ki se v nemškem

¹ Uč. Tov. 1887. 524.

² Dimitz G. Kr. I. 508.

³ Listina v župn. arhivu.

jeziku imenuje Neumarktl (aedes situs in novo oppido, germanico idiomate Neumarktl).

Iz teh dveh listin sklepajo, da sta bila svoj čas dva Tržiča. Stari je stal pod Ljubeljem na kranjski strani in se je imenoval Ljubeljski trg. Tega je podaril koroški vojvoda Ulrik III. stiškim menihom l. 1261. s pogojem, da v svojem gostinjcju brezplačno sprejemajo revne popotnike. Vrh Ljubelja so imeli namreč Vetrinjski menihi tudi gostinjec za popotnike.

Med letom 1261. in 1520. je zadela Ljubeljski trg velika nesreča. Kakor domnevajo, se je zbog povodnji podrlo nekaj Košute. Ljudje so pravčasno zapazili pretečo nevarnost. Nekateri so bežali niže v dolino, kjer se stekata dva potoka in kjer so že stale delavnice. Ustanovili so ondi novo naselbino, sedanji Tržič. Drugi so se pa izselili v Borovlje na Koroško in se tam pridružili kovačem in žrebljarjem ter nadaljevali železno obrt, katere so bili že doma navajeni.

Ljudsko izročilo ve povedati, da je stal stari Tržič kakih 6 km nad sedanjim Tržičem, tam, kjer se razprostira »Benedekov grunt«. Košuta se je, kakor so ljudje pričakovali, razcepila in zasula trg, ko je bil že zapuščen.⁵

Leta 1520. so menihi iz Stične v novem trgu že kupili hiše od Reutenburžanov; trg je moral biti tedaj že razvit. Ker so ti menihi opravljali tudi dušno pastirstvo in imeli v trgu svoje vikarje, je morala ob tem času stati v novem trgu že župnijska cerkev. Vendar se menihi po usodepolni katastrofi v Tržiču niso mogli vzdržati. Leta 1599. so prosili nadvojvodo Viljema (1395—1406), naj jim prepusti v zameno za Tržič in tržiško župnijo Dobrnič in Žužemberk, kar jim je nadvojvoda tudi storil.⁶

O starejši zgodovini Tržiča in tržiške okolice je torej malo znanega. Leta 1105. se je oženil Bertold II. iz rodu Andeških grofov s Sofijo, mejno grofično kranjsko. Za doto mu je prinesla Ljubelj. Vrh Ljubelja je zidal gostinjec, katerega je očak Bertold (1218—1251) s cerkvijo sv. Lenarta vred podaril vetrinjskemu samostanu — kakor že omenjeno — da bi redovniki tam sprejemali revne potnike in popravljali cesto čez Ljubelj. Kranjsko stran Ljubelja je podaril koroški vojvoda Ulrik III., dedič Andeških, stiškim menihom l. 1261. Pod Ljubeljem so zidali gostinjec. Tam je bila razvita mala naselbina železarjev. Gostinjec z naselbino je nosil ime Ljubeljski trg. Kmalu, ko so se udomačili v Starem Tržiču stiški menihi, je morala zadeti ta kraj omenjena nesreča. Še preden je Košuta zasula staro naselbino, se je oživila nova — današnji Tržič.

Dedič Andeških so bili koroški vojvodi. Njim so sledili Goriški grofi, katere so podedovali l. 1574. Habsburžani, avstrijski vojvodi.

(Konec.)

⁵ Schumi, Archiv II. 216—219.

⁶ Blätter aus Krain 1864. 27.

